

Razgovaraonica „Ispeci pa reci!“

4. lipnja 2019.

Tema: Slobodna volja i društvene norme

U raspravi su sudjelovali Tomislav Mlinac, Marija Ajša Peuc, Nada Mihoković-Kumrić, Vlado Mihoković, Mario Šantek, Dražena Petrišić, Franko Sebastijan i Ivana Grubačević.

U uvodu u temu „Slobodna volja i društvene norme“ Vlado Mihoković iznio je nekoliko definicija pojmova vezanih uz temu. Volja je svijest o onome što želimo. Norme odnosno određena društvena pravila mogu biti običajne (tradicija, obrasci ponašanja), moralne (oblik društvene svijesti o onome što je dobro) i pravne (propisane društvene norme, dosta toga preuzeli smo već iz pravne regulative Europske Unije). Iako mislimo da smo slobodni u odlučivanju, društvene norme često su u suprotnosti sa životom. Jedno od pitanja koja se postavlja je odlučujemo li mi ili naš mozak? Jesmo li slobodni u odlučivanju ili koliko toga možemo pripisati našim nesvjesnim reakcijama? Znanstvenik Benjamin Libet u svojim pokusima među prvima je 1983. EEG-om mjerio aktivnost mozga i ustanovio da postoji nešto što je nazvao „reaktivnim potencijalom“, što znači da do neke odluke često dolazi nesvjesno, prije naše svjesne reakcije. Tu razumsko-intuitivnu perspektivu oblikuju dva dijela mozga – amygdala, u kojoj su pohranjeni svi emotivni doživljaji i hipocampus koji je predstavlja memoriju raznih znanja. Pitanja koja je Vlado postavio za raspravu su sljedeća:

1. Zašto namjerno kršimo društvene norme?
2. Kršimo li ih svjesno ili nesvjesno?
3. Da li su norme često nelogične, samo zahtjevi koji ne odražavaju realnost života, odnosno, koliko su norme političke odluke?
4. Što bismo mi promijenili kad bismo imali moć?

Tomislav smatra da dio normi ne odražava realnost života. Spomenuo je čuvenu „snalažljivost Hrvata“ koji uspijevaju naći mnoštvo načina da nadmudre sustav. Kad treba poštovati sustav, tu zakazujemo, a naša tradicija nas je naučila ne poštivati neka pravila. Marija Ajša je mišljenja da nekadašnji (politički) sustav ne treba kriviti za današnje ponašanje. Svi mi imamo „opravdanja“ za naša kršenja normi, na primjer švercanje, koje kod nas dobar „narodni običaj“. Uređeni sustavi „tjeraju“ ljude da poštuju norme. Moralni uzori trebali bi biti oni koji su na vrhu, a dali su mnogo negativnih primjera nemoralnog ponašanja. Tomislav misli da nije neobično pokušati izigrati sustav ako je sustav nepravedan! Smatra da bi trebala postojati opća solidarnost, u smislu da se prema svakom sustav treba odnositi jednako. To bi vodilo i većem poštovanju sustava i pravila koje propisuje. Vlado smatra da je naš najveći problem što smo neuređena zemlja. Pravo i ekonomija kaskaju za prosjekom Europske Unije. Dvije su izreke koje to ilustriraju: „Što južnije, to tužnije“ i „Zakon poštuješ - samo ako ti paše!“. Nada je kao farmaceut morala poštivati norme, ali ponekad je – zbog specifične situacije – izlazila u susret ljudima izdajući im lijekove i bez recepta. Priznaje da je u tim situacijama svjesno kršila pravila, ali svjesno i pokrila te nepravilnosti da zadovolji normu. Marija Ajša je pohvalila Vladin uvod i to što je naglasak stavio na psihološko, na mozak. Da bi čovjek imao volju i bio slobodan u toj volji, mora usvojiti i postati svjestan društvenih zahtjeva. Pita se zašto ne učimo više kroz život, zašto se vrtimo u krugu istih iskustava (navike, uhodani putevi)? Vlado smatra da na učenje utječe i društvena klima, a loša društvena klima uči nas lošim stvarima. Nada smatra da i o našem temperamentu ovisi što ćemo naučiti! Ne možemo naučiti sve, nešto se prima, nešto ne! A ima i mozgova koji se ne daju usmjeriti. Marija Ajša smatra da slobodna volja ovisi i o tome koliko poznamo sebe. Kako čovjek raste, tako oslobađa svoju volju, realizira sebe. Ako ostajemo stalno u krugu istih iskustava, nećemo ništa novo naučiti. Treba se maknuti, otići negdje drugdje kako bismo naučili nešto novo.

Marija je ova tema zanimljiva i kad je riječ o odgoju djece. Kako djecu naučiti da poštuju društvene norme? Priznaje da je i sam bio „divlje dijete“ pa se pita kako vlastitom djetetu usaditi poštivanje normi. Drugo je pitanje idu li norme u dobrom smjeru, jesu li previše ograničavajuće? I Tomislav smatra da je društvo prenormirano! Vlado se pita kako objasniti da se sve želi propisati? Ako sve propisujemo, to dovodi društvo do apsurdna. Franko smatra da je hipernormiranost krinka za novi oblik totalitarističke države, a Europska Unija predvodnica te tendencije. Čak i Velika Britanija, koja je bila jedna od osnivačica EU, izlazi van. Marija Ajša smatra da su dva razloga za hipernormiranost: administracija koja nešto mora raditi (izmišljanje posla) i to što su društva razmrmljana, sektori nepovezani i vlada otuđenost. Krucijalno pitanje za nju je opći nedostatak povjerenja u sustav. Tomislav smatra da se izgubio zdravi osjećaj za ono što treba biti napravljeno; ako nešto nije napisano, neće biti niti obavljeno. Nada smatra da smo prenormirani zbog sustava liberalne demokracije u kojem svatko misli da može ono što mu se čini. Koliko toga možeš napraviti, a da ne oštetiš drugoga? Djeca, naravno, uče ono što mi radimo. Franko se vratio na definiciju slobode i smatra da slobodne volje nema. Ona se mora promatrati kroz genetiku, biologiju. Kroz proces „samopreodgajanja“ internalizacijom iskustava moguće je postati slobodan i u reakcijama, i u složenijim odlukama. Ljudi nisu slobodni! Društvene norme politička su odluka, ali otkuda norma zapravo proizlazi? Iz političkog vrha ili iz moralnosti, onoga kako treba biti? Franko smatra da je bolje imati okvir, nego previše pravila koja treba slijediti.

Ivana je očekivala posve drukčiju raspravu i temu je shvatila potpuno obrnuto. Zanima ju pitanje koji su mehanizmi u nama koji nas tjeraju ili sprečavaju da nešto napravimo ili ne napravimo. Što je to što nas sprečava da postupamo kako bismo htjeli? Koliko sami sebi dopuštamo da u svom ponašanju budemo slobodni? Društvena pravila nisu ju zanimala u smislu pravnih propisa, već kao društvena pravila, ponekad i prešutna, o tome kako se od nas očekuje da se ponašamo u određenim situacijama. Kako očekivanja drugih utječu na naše slobodno odlučivanje o tome kako ćemo u konačnici postupiti? Ta su pitanja u ovoj raspravi ostala bez odgovora.

Ovo je ujedno bila i posljednja Razgovaraonica „Ispeci pa reci!“ u ovom sastavu i pod moderatorstvom Marije Ajše Peuc i Nade Mihoković-Kumrić. Dogovoreno je da će u slučaju ponovnog pokretanja sličnog programa svi dosadašnji sudionici biti obaviješteni i slobodni da se priključe.